

RAPPORT
Bibliotheken in Nederland

Hoe ziet de lokale infrastructuur van de bibliotheken eruit en welke ontwikkelingen hebben daartoe geleid?

Augustus 2014

INHOUD

Colofon	2
Inleiding	3
Samenvatting.....	5
1. Hoe ziet het lokale bibliotheekbestel er momenteel uit: vormen van bibliotheekvestigingen	7
1.1 Basisgegevens	7
1.2 Vormen van bibliotheekvestigingen	10
1.3 BiebPanel onderzoek over alternatieve bibliotheekconcepten	12
2. Hoe ziet het lokale bibliotheekbestel er momenteel uit: spreiding van bibliotheekvestigingen	15
2.1 Afstand van inwoners tot een bibliotheekvestiging	15
2.2 Grootte verzorgingsgebied.....	18
3. Hoe ziet het lokale bibliotheekbestel er momenteel uit: commerciële aanbieders	19
3.1 Commerciële partijen.....	19
4. Ontwikkelingen in het lokale bibliotheekbestel	22
4.1 Maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen.....	22
4.2 Ontwikkeling aantal basisbibliotheken, vestigingen en servicepunten.....	24
4.3 Hoe kunnen bibliotheken omgaan met bezuinigingen?	25
4.4 Ontwikkelingen in de komende twee à drie jaar.....	27
Bronnenlijst.....	28

COLOFON

Rapport Bibliotheken in Nederland

Hoe ziet de lokale infrastructuur van de bibliotheken eruit en welke ontwikkelingen hebben daartoe geleid?

Rapport in opdracht van het SIOB

Voor informatie:

Jolijn Faber: jfaber@probiblio.nl

Iwan Overpelt: ioverpelt@probiblio.nl

©ProBiblio, augustus 2014

INLEIDING

Het bibliotheekbestel is in transitie. Per 1 januari 2015 worden de taken van SIOB en BNL overgenomen door de Koninklijke Bibliotheek, verschillende PSO's werken samen of zijn gefuseerd en lokaal veranderen of verdwijnen er vestigingen. Op lokaal niveau zien we dat het aantal bibliotheekvestigingen afneemt (in een enkele gemeente is zelfs geen bibliotheek meer aanwezig), dat bibliotheekvestigingen van vorm veranderen (het aantal servicepunten neemt bijvoorbeeld toe) en dat er in sommige gemeenten wordt gekeken naar commerciële invulling van de bibliotheek. Onder andere de bezuinigingen en digitale (landelijke) ontwikkelingen zetten druk op het lokale bestel. Met de komst van de bibliotheekwet gaat het bestel op de drie niveaus een nieuwe transitiefase in.

Het SIOB werkt aan een sterk en toekomstbestendig bibliotheekbestel. Een duidelijke visie op dit bibliotheekstelsel (waarbij rekening wordt gehouden met de kaders van de wet) is daarbij van belang om de bibliotheken handvatten te bieden zodat zij richting kunnen geven aan het bestel. Enerzijds gaat het dan om een visie op de landelijke veldstructuur en anderzijds om een visie op het lokale bibliotheekbestel. Het SIOB probeert een antwoord te vinden op de vraag hoe bibliotheken invulling kunnen geven aan de kernfuncties om een toekomstbestendig bibliotheekbestel te hebben. Daartoe is het nodig om eerst goed in beeld te hebben hoe het lokale bibliotheekbestel er nu uit ziet en welke ontwikkelingen hieraan voorafgegaan zijn.

Het SIOB heeft daarom ProBiblio de opdracht gegeven om een verkenning van de lokale fysieke infrastructuur te maken, waarin de stand van zaken wordt weergegeven, maar ook de ontwikkelingen die daartoe geleid hebben.

Het SIOB heeft een aantal concrete subvragen gesteld. ProBiblio heeft deze vragen verfijnd, in een aantal categorieën ingedeeld, er de juiste bronnen bijgezocht en de gevonden informatie op een rijtje gezet. De onderzoeksvragen en de gebruikte bronnen om deze subvragen te beantwoorden staan in de tabel op de volgende pagina vermeld. Ook is hier te zien in welke paragraaf de betreffende subvraag wordt beschreven.

Hoe ziet het lokale bibliotheekbestel er momenteel uit?	Bronnen	Para-graaf
Vestigingen en vormen		
Hoeveel bibliotheekorganisaties zijn er?	CBS Statline	1.1
Hoeveel bibliotheekvestigingen zijn er?	G!DS Duo onderwijsonderzoek, <i>Samenwerking Bibliotheken en Basisscholen</i> Gegevens Vakberaad Bibliobussen	1.1
Welke vormen van lokale vestigingen zijn er en wat verstaan we onder deze vormen?	Gesprekken met enkele specialisten van ProBiblio ProBiblio, <i>De bibliotheek dichtbij: innovatie in kleinschalig bibliotheekwerk</i> Duo onderwijsonderzoek (2013), <i>Samenwerking Bibliotheken en Basisscholen</i> KvL (2014) <i>Infographic dBos</i> https://www.boekspots.nl http://www.decolumbus.nl http://www.biblioservicebus.nl	1.2
Welke voorkeuren hebben leden voor alternatieve bibliotheekconcepten?	ProBiblio, <i>BiebPanel meting 2013-3 De Toekomst van de bibliotheek</i> ProBiblio, <i>BiebPanel meting 2014-1 Tarieven en leenvoorwaarden</i> Cubiss, <i>De Nieuwe Afnemer (DNA) van de bibliotheek</i>	1.3
Spreiding		
Wat is de gemiddelde afstand van een inwoner in het verzorgingsgebied tot de bibliotheek?	CBS Statline	2.1
Hoe groot is het verzorgingsgebied (aantal inwoners) gemiddeld van een bibliotheek? Welke uitschieters zien we daarbij?	CBS Statline G!DS Jaarboek Openbare Bibliotheken 2014	2.2
Hoeveel gemeenten hebben de bibliotheken onder hun hoede? Hoe verhoudt dit zich tot het verzorgingsgebied van de bibliotheek?	CBS Statline G!DS Jaarboek Openbare Bibliotheken 2014	2.2
Commerciële aanbieders		
Welke commerciële partijen zijn er en wat bieden zij nu aan?	http://www.karmac.nl/kbs/ http://questum.nl/	3.1
Welke gemeenten werken nu samen met een commerciële partij?	Bibliotheekblad, <i>Mystery guest. Karmac Bibliotheek in Waterland: eenvoudige inrichting, mager aanbod</i> Bibliotheekblad, <i>Commerciële aanbieders in bibliotheekland: verrijking of verarming?</i> http://www.debibliotheken.nl/belangenbehartiging/positioneren-bieb/concurrentievermogen/ http://www.debibliotheken.nl/de-branche/stelsel/nieuwe-toetreders/ Gesprekken met enkele specialisten van ProBiblio	3.1
Welke ontwikkelingen hebben geleid tot de huidige situatie?		
Welke maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen hebben er plaatsgevonden?	Gesprekken met enkele specialisten van ProBiblio Kasperkovitz, Johanna, <i>Tussenbalans: de bibliotheeksector in 2012. Gemeentelijke bezuinigingen in de periode 2010-2014, effecten en vooruitblik.</i> BibliotheekMonitor SIOB Commissie Cohen 'Bibliotheek van de toekomst: Knooppunt voor kennis, contact en cultuur'. IFLA, <i>Trend Report: riding the waves or caught in the tide</i> http://www.biscutrecht.nl/fotoverslag-conferentie-decentralisatie-sociaal-domein-en-de-bibliotheek	4.1
Hoe ziet de afname van het aantal bibliotheekorganisaties er over de afgelopen jaren uit?	CBS Statline	4.2
Hoe ziet de afname van het aantal bibliotheekvestigingen er over de afgelopen jaren uit?	CBS Statline G!DS	4.2
Hoe ziet de toename van het aantal andere vormen van vestigingen er over de afgelopen jaren uit?	G!DS	4.2
Hoe kunnen bibliotheken omgaan met bezuinigingen?	Gesprek met een specialist van ProBiblio	4.3
Wat zijn de te verwachten ontwikkelingen de komende twee à drie jaar?	Voorgaande bevindingen Gesprek met een specialist van ProBiblio	4.4

Onderzoeksvragen en bronnen waaruit geput is.

SAMENVATTING

Vormen van bibliotheekvestigingen (hoofdstuk 1)

Basisgegevens (paragraaf 1.1)

Op 1 januari 2013 waren er 160 basisbibliotheken, met 1035 vestigingen (waarvan 225 servicepunten).

Vormen van bibliotheekvestigingen (paragraaf 1.2)

De volgende soorten vestigingen zijn beschreven:

- stadscentrales,
- grote vestigingen,
- kleine vestigingen,
- servicepunten/uitleenposten (waaronder ook Plug-in bibliotheek, Bibliotheek op het station, Bibliotheek AntiKraak, strandbibliotheek, bibliobus, jeugdbus, Biblioservicebus, themabus)
- mini-servicepunten,
- steunpunten onderwijs of zorg,
- ophaal- en inleverpunten,

Ook worden de bibliotheek-aan-huis, bezorgdiensten en boekspots kort genoemd.

Biebpanel onderzoek over alternatieve bibliotheekconcepten (paragraaf 1.3)

Uit BiebPanelonderzoeken komt naar voren dat ouderen (55+) relatief positief staan tegenover een bemand servicepunt met beperkte openingstijden en een bibliobus, terwijl jongeren (16-35 jaar) juist positiever zijn over een onbemand servicepunt met ruime openingstijden en een afhaalpunt en ook het meest bereid zijn apart (naast het abonnementsgeld) te betalen voor een bezorgdienst aan huis.

Spreiding van bibliotheekvestigingen (hoofdstuk 2)

Afstand van inwoners tot een bibliotheekvestiging (paragraaf 2.1)

De gemiddelde afstand van een inwoner in het verzorgingsgebied tot de bibliotheek was in 2013 1,8 kilometer.

De gemiddelde afstand is ook beschreven per regio en provincie, voor de grotere steden en hun agglomeraties en voor bepaalde COROP-regio's. De afstand van de inwoners tot de bibliotheek is het grootste in de provincies Zeeland (2,9 km) en Flevoland (2,5 km) en het kleinste in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht (alle drie 1,5 km). De afstand van inwoners van grote steden tot een bibliotheek is meestal lager dan gemiddeld; negatieve uitzonderingen hierop vormen 's Hertogenbosch, Arnhem en Apeldoorn.

Grootte verzorgingsgebied (paragraaf 2.2)

Basisbibliotheken bedienen gemiddeld 2,55 gemeenten en gemiddeld 104.863 inwoners. Een vestiging (inclusief servicepunten) had in 2013 gemiddeld een verzorgingsgebied van 16.211 inwoners. Zoals te verwachten hebben bibliotheken met een groot verzorgingsgebied ook de meeste vestigingen. De bibliotheken met het grootste verzorgingsgebied (qua inwoners) zijn Amsterdam, Rotterdam, AanZet en Den Haag (501.000 tot 818.717); de bibliotheken met het kleinste verzorgingsgebied zijn Scherpenzeel, Gulpen-Wittern, Nuth en Staphorst (9.635 tot 16.228).

Commerciële partijen (hoofdstuk 3)

Bibliotheken krijgen steeds meer te maken met commerciële partijen die bibliotheekdiensten aanbieden aan de gemeente. De kwaliteit van het werk geldt niet altijd meer als belangrijkste weegfactor. De VOB ondersteunt bibliotheken bij het omgaan met concurrerende partijen en streeft naar een level playing field.

Twee commerciële aanbieders, die zelf de gemeenten benaderen om (een deel van) het bibliotheekwerk over te nemen, worden beschreven: Karmac en Questum. Karmac probeert een steeds groter deel van de bibliotheekmarkt te veroveren met sobere en goedkopere

uitleenvoorzieningen, terwijl Questum dat probeert met educatieproducten en goed geschoold personeel.

In Noord-Holland bedient Karmac met de bibliobus 7 haltes in 1 gemeente (Zeevang). In Zuid-Holland zijn er 19 haltes in 7 gemeenten (Alphen a/d Rijn; Bergambacht; Bodegraven-Reeuwijk; Kaag en Braasem; Noordwijkerhout; Vlist; Zuidplas). Karmac verzorgt sinds 2014 ook bibliotheekwerk in vaste vestigingen, in Waterland (provincie Noord-Holland) met 4 vestigingen en in Buren (provincie Gelderland) met 1 vesting. Questum is vooral actief in Brabant, haar thuisbasis. Het heeft voor de gemeenten Someren en Deurne een plan voor het bibliotheekwerk mogen maken.

Ontwikkelingen in het lokale bibliotheekbestel (hoofdstuk 4)

Maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen (paragraaf 4.1)

Een aantal maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen heeft gevolgen gehad voor het huidige en toekomstige lokale stelsel van bibliotheken. De volgende ontwikkelingen worden beschreven:

- Teruglopend aantal bibliotheekorganisaties / basisbibliotheekvorming (vanaf 2001),
- Bezuinigingen,
- Teruglopend aantal leden en uitleningen,
- Digitalisering: opkomst e-books, digitaal informatieaanbod en digitaal audiovisueel aanbod,
- Intensievere samenwerking met het onderwijs,
- Rol in het sociaal domein en samenwerking met culturele instellingen,
- de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen.

Ontwikkeling aantal basisbibliotheken, vestigingen en servicepunten (paragraaf 4.2)

Het aantal basisbibliotheken is tussen 2009 en 2013 geleidelijk licht afgenomen van 171 tot 160. Het aantal vestigingen is tussen 2012 en 2014 gedaald van 982 naar 829. Het aantal miniservicepunten, steunpunten onderwijs/zorg en afhaalpunten is juist gestegen tussen 2012 en 2014 van 232 naar 319. Het sluiten of afschalen van vestigingen wordt met name veroorzaakt door drie factoren:

- bezuinigingen,
- afnemende rendabiliteit door teruglopend aantal leden en uitleningen,
- een andere kijk op invulling maatschappelijke rol en dienstverlening door gemeente en/of de bibliotheekorganisatie zelf.

De keuzes die bibliotheken maken zijn afhankelijk van verschillende factoren, zoals:

- hoogte van het te bezuinigen bedrag,
- de visie van het gemeentebestuur en/of de lokale bibliotheek over (het belang van) de maatschappelijke rol en de dienstverlening van de bibliotheek,
- de mogelijkheid om openingsuren (onbemand of met vrijwilligers) te verruimen,
- de beschikbaarheid van gewenste huisvesting.

Hoe kunnen bibliotheken omgaan met bezuinigingen? (paragraaf 4.3)

Voor het omgaan met opgelegde bezuinigingen is een stappenplan opgenomen, dat gebruikt wordt bij het adviseren en ondersteunen van bibliotheken die te maken krijgen met bezuinigingen. Door goed na te denken over de rol die de bibliotheek wil spelen in het gehele krachtenveld, rekening houdend met de financiële mogelijkheden van de gemeente, door te komen met een betaalbaar alternatief - gericht op de gekozen doelstellingen en doelgroepen- kunnen bibliotheken het vertrouwen van de gemeente herwinnen / behouden.

Ontwikkelingen in de komende twee à drie jaar in de lokale infrastructuur (paragraaf 4.4)

Op basis van de gesignaleerde ontwikkelingen, is in de komende jaren het volgende te verwachten:

- Verdere *sterke* toename aantal sluitingen van vestigingen en servicepunten
- Verdere *sterke* toename van het aantal afgeschaalde vestigingen en afgeschaalde servicepunten
- Verdere *sterke* toename aantal Bibliotheken *op school*
- Verdere toename van focus op stadscentrales als "paradepaard"
- Verdere toename aantal bibliotheekvestigingen die huisvesting delen met andere voorziening(en)
- Verdere *beperkte* toename aantal bibliotheken geëxploiteerd door burgers of commerciële partijen
- Verdere *beperkte* toename van het aantal "bijzondere" vestigingsvarianten

1. HOE ZIET HET LOKALE BIBLIOTHEEKBESTEL ER MOMENTEEL UIT: VORMEN VAN BIBLIOTHEEKVESTIGINGEN

1.1 Basisgegevens

Uit gegevens van het CBS blijkt dat er op 1 januari 2013 in Nederland

- 160 basisbibliotheken
- 1035 vestigingen (waarvan 225 servicepunten)

waren.

In de tabel van het CBS is ook de ontwikkeling vanaf 2009 te zien: het aantal inwoners in Nederland neemt toe en het aantal gemeenten neemt af. Het totaal aantal basisbibliotheken en vestigingen neemt ook af. Hieruit volgt dat het gemiddeld aantal inwoners per basisbibliotheek en per vestiging is toegenomen.

Omschrijving	2009	2010	2011	2012	2012 t.o.v. 2009	2013	2013 t.o.v. 2009	2014	2014 t.o.v. 2009
Inwoners Nederland per 1-1	16.485.787	16.574.989	16.655.799	16.730.348	101,5%	16.778.025	101,8%	16.827.775	102,1%
Gemeenten	441	431	418	415	94,1%	408	92,5%	403	91,4%
Basisbibliotheken (BB)	171	166	163	162	95%	160	93,6%		
Vestigingen incl. servicepunten	1.090	1.080	1.070	1.060	97,2%	1.035	95,0%		
Servicepunten				220		225			
Vestigingen excl. servicepunten				840		810			
Inwoners per Basisbibliotheek	96.408,1	99.849,3	102.182,8	103.273,8	107,1%	104.862,7	108,8%		
Inwoners per vestiging	15.124,6	15.347,2	15.566,2	15.783,3	104,4%	16.210,7	107,2%		
Gemeenten per Basisbibliotheek	2,58	2,60	2,56	2,56	99,33%	2,55	98,9%		

Basisgegevens bibliotheken. Bron: CBS / BibliotheekMonitor SIOB (NB. 2013 en 2014 voorlopige cijfers)

Uit gegevens van G!DS (in de tabel op de volgende pagina) blijkt dezelfde afname van het aantal vestigingen. (NB de getallen zijn net iets anders omdat het hier gaat om de stand van zaken midden in het jaar in plaats van 1 januari).

G!DS wordt gecoördineerd door Bnl; bibliotheken voeren hier zelf hun gegevens in. Mogelijk zijn sommige categorieën dus niet helemaal compleet, maar G!DS geeft wel het meest complete beeld dat op dit moment beschikbaar is binnen de bibliotheekbranche.

Hier wordt zichtbaar dat het aantal (hoofd)vestigingen tussen 2012 en 2014 weliswaar gedaald is (153 minder), maar dat het aantal miniservicepunten, steunpunten onderwijs/zorg en afhaalpunten gestegen is ten opzichte van 2012 (87 meer).

Bibliotheekvestigingen, overzicht van soorten	Per 29/06/2012	Per 14/08/2014	Toe- afname
Hoofdvestigingen (= bibliotheekorganisaties)			
directiekantoor basisbibliotheek gecombineerd met PSO/rechtspersoon	2	2	
directiekantoor met hoofdvestiging/rechtspersoon	147	127	
directiekantoor overkoepelende fusie/regiobibliotheek/rechtspersoon		12	
hoofdvestiging zonder directiekantoor/geen rechtspersoon	17	19	
Totaal Hoofdvestigingen	166	160	min 6
Vestigingen			
vestiging zonder zelfbediening	815	554	
vestiging met zelfbediening	1	111	
zelfbedieningsbibliotheek zonder bemanning		4	
Totaal Vestigingen	816	669	min 147
directiekantoor zonder bibliotheekvestiging/rechtspersoon	13	18	
provinciale service organisatie (PSO)	9	10	
Servicepunten			
servicepunt met zelfbediening		31	
servicepunt zonder zelfbediening		159	
Totaal Servicepunten	222	190	min 32
Miniservicepunten			
miniservicepunt met zelfbediening		7	
miniservicepunt zonder zelfbediening		59	
Totaal Miniservicepunten	10	66	plus 56
bibliobus (rijdende bibliotheek)		16	
Bibliobushalte (met openingstijden)		232	
Steunpunten onderwijs of zorg			
schoolbibliotheek met collectie alleen voor leerlingen/niet zichtbaar, geen dBos		14	
school dBos - PO zonder eigen collectie (niet-zichtbaar)		12	
schoolbibliotheek met collectie open voor derden		9	
instellingsbibliotheek open voor derden		7	
Totaal steunpunten onderwijs of zorg		42	plus 42
bibliotheeklocatie, overig (station, strand etc.)		3	plus 3
landelijke bibliotheek organisatie	1	1	
Afhaalpunten zonder eigen collectie		18	plus 18

Gegevens over soorten vestigingen. Bron: G!DS

De bronnen uit G!DS waarop deze cijfers gebaseerd zijn, staan in bijlage 1.

Toelichting hoofdvestigingen

Een basisbibliotheek is een bestuurlijke eenheid. Daaronder valt altijd een hoofdvestiging en soms ook één of meerdere vestigingen of (mini)servicepunten. Het aantal hoofdvestigingen is dus gelijk aan het aantal basisbibliotheken.

Toelichting vestigingen

Bij vestigingen worden servicepunten, miniservicepunten, bibliobussen en steunpunten niet meegenomen. Een vestiging moet voor het CBS aan de volgende voorwaarden voldoen:

- minimaal 15 uur per week open,
- digitale toegang tot de hele collectie,
- vraagbemiddeling,
- culturele/literaire activiteiten,
- aanbod voor scholieren/instellingen

Toelichting bibliobussen

De bredere ontwikkelingen van de bibliobussen in Nederland en de cijfers over 2009 en 2013, zoals bijgehouden door het landelijk Vakberaad Bibliobussen staan in Bijlage 4.

Cijfers over het aantal bibliobushaltes in 2012 zijn niet bijgehouden door het landelijk Vakberaad Bibliobussen en staan ook niet in G!DS.

De trend zoals die zichtbaar worden uit de gegevens van het landelijk Vakberaad Bibliobussen zijn de volgende:

- Nadat de provinciale subsidie op het bibliobuswerk is gestopt zijn ook veel bibliobussen verdwenen.
- Veel voormalige bibliobus standplaatsen zijn vervangen door (mini)servicepunten. Veelal in scholen of voor de doelgroep jongeren. Maar niet alle voormalige standplaatsen hebben nu een bibliotheekpunt.
- Bij het stopzetten van een bibliobus speelt de technische staat een rol. Als vervanging nodig is, worden bussen vaak opgeheven.
- De 'gouden' tijd van de bibliobussen ligt achter ons en het aantal daalt nog steeds gestaag. De kosten per standplaats zijn veelal duurder dan het beheren van een bibliotheekpunt.
- Een opvallende oplossing om bibliobussen meer rendabel te maken, zijn de Zeeuwse combinatiebussen: een combinatie-bus is een bibliobus die gebruikt wordt voor verschillende doelgroepen. Dat kan zijn op verschillende dagdelen, bijvoorbeeld op het ene dagdeel met materiaal voor volwassenen en op het andere dagdeel voor jeugd en scholen. Ook is het mogelijk de bus gedeeltelijk te vullen met volwassenen materiaal en gedeeltelijk met jeugdmateriaal, eigenlijk net zoals een vestiging is ingericht.¹ Afhankelijk van de route rijdt de bus dan heel economisch. Daarnaast wordt de bibliobus in Zeeland soms ook ingezet als biblioservicebus.²

Toelichting onderwijs / dBos

In 2013 is er op verzoek van het SIOB een groot onderzoek gehouden naar de stand van zaken bij de formule de Bibliotheek *op school* (dBos) 'Samenwerking Bibliotheken en Basisscholen'. In dat onderzoek staat een vrij gedetailleerd beeld van de diverse vormen van bibliotheekwerk voor het onderwijs: beleid, expertise en activiteiten (adviezen, klassenbezoek, leesbevordering, mediawijsheid en collecties). Het bevat echter geen gegevens over het aantal fysieke vestigingen van bibliotheken in scholen als vestiging van de openbare bibliotheek.

In G!DS staan wel een aantal in house vestigingen geregistreerd, maar dat overzicht is niet compleet. G!DS heeft zeer recent de mogelijkheden uitgebreid om een onderscheid te maken tussen dBos scholen die open zijn voor leners die **niet** op die school zitten.

Kunst van Lezen stelt informatie beschikbaar over de samenwerking van bibliotheken en scholen binnen het concept de Bibliotheek *op school* van 2009 tot en met 2014. Duidelijk wordt dat deelname

¹ Men rijdt in een bibliobus bijna altijd met de planken redelijk gevuld, maar met een aantal kratten met materialen achter de hand om onderweg ontstane gaten in de collectie te kunnen aanvullen.

² De biblioservicebussen in Zeeland vormen een apart concept, met een informatieloket en (financiële) dienstverlening. Er wordt samengewerkt met bijvoorbeeld de Rabobank, Post NL, SeniorWeb of OV-Chipkaart. Uitgebreidere informatie is te vinden op <http://www.decolumbus.nl> en <http://www.biblioservicebus.nl>

aan de Bibliotheek *op school* enorm gegroeid is de afgelopen jaren. Deze cijfers zeggen echter niets over de *intensiteit* van de samenwerking tussen de bibliotheek en de school of het al dan niet aanwezig zijn van een collectie van de openbare bibliotheek binnen de school.

Jaar	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal openbare bibliotheken	171	163	163	163	160	160
Aantal openbare bibliotheken met dBos	12	39	46	93	108	119
Aantal scholen	6.892	6.881	6.848	6.412	6.323	6.323
Aantal scholen met dBos	70	131	173	1.278	1.717	2.383
Percentage scholen met dBos	1%	2%	2,5%	20%	27%	38%

Gegevens over samenwerking binnen dBos. Bron: Kunst van Lezen

1.2 Vormen van bibliotheekvestigingen

In gesprekken met enkele specialisten, is de volgende beschrijving van lokale vestigingen tot stand gekomen. We onderscheiden: stadscentrales, grote vestigingen, kleine vestigingen, servicepunten/uitleenposten, mini-servicepunten, steunpunten onderwijs of zorg en ophaal- en inleverpunten. Daarnaast worden bibliotheek-aan-huis en bezorgdiensten kort beschreven. Informatie over verschillende vormen van vestigingen is ook te vinden in de publicatie *De bibliotheek dichtbij: innovatie in kleinschalig bibliotheekwerk: aanbevelingen voor en voorbeelden van kostenefficiënte vernieuwende bibliotheekvoorzieningen voor dorpen en stadswijken* van ProBiblio uit 2014. Hier staan ook praktijkvoorbeelden van bibliotheken in beschreven.

Vestiging: Stadscentrale

Dienstverleningsniveau:

- zeer ruime doelgroep (inwoners hele stad en omliggende gemeenten)
- openingsuren minimaal 15 uur per week, maar altijd veel hoger
- zeer ruime, veelzijdige collectie
- digitale toegang tot de gehele collectie en activiteiten aanbod
- vraagbemiddeling
- culturele/literaire activiteiten in ruime mate
- aanbod voor scholieren/instellingen passend bij de keuzes die gemaakt zijn in het spreidings- en marketingbeleid
- studiemogelijkheden in ruime mate

Vestiging: Groot filiaal in stadsdeel/wijk of plaats

Dienstverleningsniveau:

- ruime doelgroep (inwoners stadsdeel/wijk of plaats)
- openingsuren minimaal 15 uur per week, maar altijd hoger
- ruime, veelzijdige collectie
- digitale toegang tot de gehele collectie en activiteiten aanbod
- vraagbemiddeling
- culturele/literaire activiteiten in beperkte mate
- aanbod voor scholieren/instellingen passend bij de keuzes die gemaakt zijn in het spreidings- en marketingbeleid
- studiemogelijkheden in beperkte mate

Vestiging: Klein filiaal in wijk of dorp

- exploitatie door basisbibliotheek
- in enkele gevallen exploitatie door groep burgers of door Karmac

Dienstverleningsniveau:

- beperkte doelgroep (inwoners wijk of dorp)
- openingsuren minimaal 15 uur per week
- beperkte, toegesneden collectie
- digitale toegang tot de gehele collectie en activiteitenaanbod
- vraagbemiddeling
- culturele/literaire activiteiten in zeer beperkte mate
- aanbod voor scholieren/instellingen passend bij de keuzes die gemaakt zijn in het spreidings- en marketingbeleid
- studiemogelijkheden in zeer beperkte mate

Servicepunt/uitleenpost

- Algemeen: een kleine, “standaard” bibliotheek, met het hieronder beschreven dienstverleningsniveau
- Bijzonder:
 - Plug-in bibliotheek: een in hoge mate gestandaardiseerde en volledig op zelfbediening gebaseerde voorziening die als één geheel in een andere voorziening wordt geplaatst (Gouda en Rotterdam, in voorbereiding zijn een tweede in Gouda en één in Callantsoog)
 - Bibliotheek *op het station* (Haarlem, in 10 andere steden worden verkenningen uitgevoerd)
 - Bibliotheek *AntiKraak*: een voorziening die is gevestigd in te koop of te huur staande panden, bemest wordt door medewerkers via het Sociaal Werkbedrijf en een collectie gebaseerd op wat het publiek inbrengt (Velsen-Noord)
 - Strandbibliotheek (IJmuiden, in 2015 mogelijk ook weer in Katwijk)
- Mobiel (bibliobus)
 - Algemeen (van basisbibliotheek of Karmac)
 - Alleen voor scholen (Jeugdbus/Onderwijsbus)
 - met ook andere voorzieningen, zoals oplaad- en ophaalpunt OV-chipkaart en diensten van woningcorporaties (Biblioservicebus)
 - Themabus (bijv. Frysk Lab)

Dienstverleningsniveau:

- zeer beperkte doelgroep (beperkt mobielen in directe omgeving)
- openingsuren minimaal 4 uur per week
- volledige of gedeeltelijke bemensing
- zeer beperkte, sterk toegesneden collectie
- digitale toegang tot de gehele collectie en activiteitenaanbod
- vraagbemiddeling

Mini-servicepuntDienstverleningsniveau:

- zeer beperkte doelgroep (beperkt mobielen in directe omgeving)
- openingsuren minder dan 4 uur per week
- volledige of gedeeltelijke bemensing
- zeer beperkte, sterk toegesneden collectie
- digitale toegang tot de gehele collectie en activiteitenaanbod
- vraagbemiddeling

Voor al de bovengenoemde vaste vestigingen gelden twee varianten: eigenstandige vestiging of samen- of inwonend. Bij samen- en inwonend wordt huisvesting gedeeld met één of meerdere andere voorzieningen. Bij samenwonend is er een gelijkwaardige verhouding, bij inwonend is de bibliotheekvoorziening ondergebracht in de ruimte van een andere voorziening en daarmee een ondergeschikt onderdeel van die voorziening.

Steunpunt onderwijs (m.n. dBos) of zorg (bijv. Huiskamerbibliotheken Eemland)

Een steunpunt onderscheidt zich van een servicepunt, doordat zij wat de doelgroep betreft intern gericht is. Bijvoorbeeld op de scholieren (Steunpunt Onderwijs) of bewoners (Steunpunt zorg). Steunpunten zijn dus niet openbaar. Het komt echter regelmatig voor dat een Steunpunt zich in tweede instantie ook richt op kinderen in het dorp of de wijk die *niet* op de betreffende school zitten of op beperkt mobiele volwassenen die niet in de zorginstelling wonen. Daarmee worden deze voorzieningen Servicepunten die wel openbaar zijn

Dienstverleningsniveau:

- zeer beperkte doelgroep (scholieren/bewoners van de instelling; veelal *niet openbaar*)
- aantal openingsuren sterk wisselend
- zeer beperkte, sterk toegesneden collectie

Ophaal- en inleverpunt

Dienstverleningsniveau:

- ophalen en terugbrengen van thuis – of soms ter plaatse – digitaal aangevraagde media
- soms aangevuld met een collectie kranten en tijdschriften om ter plaatse te lezen

Bezorgdiensten:

Bibliotheek-aan-huis (voor beperkt mobiele volwassenen)

Dienstverleningsniveau:

- vrijwilligers brengen media aan huis bij niet of zeer beperkt mobiele volwassenen

Bezorgdienst (voor bibliotheekleden)

De afgelopen jaren is door meerdere bibliotheekorganisaties geëxperimenteerd met het bezorgen van media aan huis, gericht op het algemene publiek, zoals Easybieb in Overijssel. Veel initiatieven zijn weer gestopt. Voorbeelden van bibliotheken die op dit moment een betaalde bezorgdienst aanbieden zijn de bibliotheek Zuid-Kennemerland en de Bibliotheken Midden Fryslân.

Boekspots

“Boekspots” zijn een boekenkast in scholen, theaters, verzorgingshuizen, bedrijven en horeca waar mensen boeken kunnen delen met anderen. Iedereen kan vrij boeken inbrengen en meenemen. Op een inlegvel kunnen mensen met elkaar delen wat ze van het boek vonden. Het is de vraag in hoeverre deze boekspots vormen van bibliotheekwerk zijn, maar boekspots wordt wel ondersteund door BiSC, de PSO van Utrecht. Zij dragen uit dat Boekspots de sociale- en leesbevorderingsfunctie van de bibliotheek versterken. Zie verder <https://sites.google.com/site/boekspotsv2/wat-is-boekspots>

1.3 BiebPanel onderzoek over alternatieve bibliotheekconcepten

Uit BiebPanelonderzoeken blijkt dat:

- Ouderen (55+) positief staan tegenover een bemand servicepunt met beperkte openingstijden en een bibliobus.
- Jongeren (16-35 jaar) juist positiever zijn over een onbemand servicepunt met ruime openingstijden en een afhaalpunt
- Jongeren (16-35 jaar) het meest bereid zijn apart (naast het abonnementsgeld) te betalen voor een boekendienst aan huis

Hieronder staat de beschrijving van de onderzoeksuitkomsten:

BiebPanelonderzoek 2013-3 De toekomst van de bibliotheek

In het BiebPanelonderzoek 2013-3 De toekomst van de bibliotheek is aandacht besteed aan onder andere alternatieve bibliotheekconcepten. In de inleiding staat het volgende:

Van oudsher wil de bibliotheek bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van mensen. In de loop der tijd zijn steeds andere middelen (passend bij die tijd) ingezet om het doel van “ontwikkeling” na te streven. Maar hoe kun je bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van mensen op een manier die past in de 21^e eeuw? En op welke functies van de bibliotheek moet de focus liggen?

Mede gevoed door de bezuinigingen, worden bibliotheken gedwongen om drastische keuzes te maken. Verschillende bibliotheken doen dat op uiteenlopende manieren. Allerlei nieuwe concepten schieten als paddenstoelen uit de grond. Op sommige plaatsen (zoals in Wijnjewoude in Friesland) verschijnen kleine particuliere initiatieven: “little free libraries”, zoals minibibliotheekjes in een vogelhuisje of boekenruilkasten in een café. In Amerika (Texas) opent dit najaar een bibliotheek, waar geen kasten en papieren boeken meer te vinden zijn, maar alleen wanden vol beeldschermen en tafels met e-Readers: de “BiblioTech”. Maar welke alternatieven zien de panelleden het meest zitten als ze geen gebruik meer zouden kunnen maken van een “gewone” vestiging?

De onderzoeksresultaten wijzen het volgende uit:

Van welke alternatieven voor een reguliere bibliotheekvestiging zouden de panelleden het liefste gebruik willen maken? Om dat in kaart te brengen, zijn verschillende oude en nieuwe concepten voorgelegd. We zien bij de panelleden een voorkeur voor:

- bemande servicepunten met een kleine collectie en beperkte openingstijden,
- afhaalpunten, waar je van tevoren gereserveerde boeken kunt afhalen,
- onbemande servicepunten met een kleine collectie en ruime openingstijden.

De helft van de panelleden zou zeker of waarschijnlijk gebruik willen maken van bemande servicepunten en ruim vier op de tien van afhaalpunten en onbemande servicepunten. Voor de overige voorgelegde concepten zijn er meer panelleden die hier géén gebruik van zouden willen maken dan panelleden die dat wel willen. Een bibliobus is voor een derde een alternatief en een bibliotheek op een basisschool met een jeugdcollectie en een kleine afdeling voor volwassenen, voor een kwart. Ten slotte zou een vijfde gebruik willen maken van een boekenautomaat met een beperkt aantal (populaire) boeken die bibliotheekleden op elk gewenst moment kunnen “trekken” of van een bibliotheek op een station.

Als we kijken naar de leeftijdsgroepen in het totale Panel, zien we een aantal verschillen. Zoals ook al naar voren kwam in het Biebpanelonderzoek 2013 – 2 Personeel, hechten ouderen meer belang aan de aanwezigheid van medewerkers dan jongeren. Onder panelleden van **55+** zien we een duidelijke voorkeur voor een bemand servicepunt met een kleine collectie en beperkte openingstijden en op de tweede plaats een bibliobus. Voor **jongeren** (16-35 jaar) staan juist een onbemand servicepunt met een kleine collectie en ruime openingstijden en een afhaalpunt op de eerste en tweede plaats.

Daarnaast zien we dat een bibliotheek op een station onder jongeren op veel meer animo kan rekenen dan onder de andere leeftijdsgroepen.

Vrouwen zijn over de verschillende alternatieve bibliotheekconcepten over het algemeen wat vaker enthousiast dan mannen.

BiebPanelonderzoek 2014-1 Tarieven en leenvoorwaarden

In het BiebPanelonderzoek 2014-1 Tarieven en leenvoorwaarden, is voor een aantal diensten gevraagd in hoeverre de panelleden bereid zouden zijn daarvoor te betalen. Wat hier opvalt is dat binnen de groep 16 tot 35 jaar panelleden vaker bereid zijn te betalen voor een boekendienst aan huis dan binnen de andere leeftijdsgroepen.

De volgende aanbeveling wordt dan ook aan de bibliotheken meegegeven:

Binnen de groep 16 tot 35 jaar is men het meest bereid apart (naast het abonnementsgeld) te betalen voor een boekendienst aan huis. Hier kunnen twee redenen voor zijn:

1. ze denken daar voorlopig geen gebruik van te gaan maken (ze verwachten dat dit met name voor ouderen is en gaan er daarom toch voorlopig nog geen gebruik van maken), of
2. er ligt binnen deze groep een behoefte aan een dergelijke dienstverlening.

Het betreft een groep die over het algemeen een druk leven heeft en een boekendienst aan huis zou ook voor deze groep een interessante optie kunnen zijn. Ook in het onderzoek De Nieuwe Afnemer uit 2008 (<http://www.cubiss.nl/sites/default/files/bijlages/Publicatie%20DNA%20van%20de%20bibliotheek%20-%20definitief%20-%20nov08.pdf>) zagen we deze behoefte reeds naar voren komen. Veel bibliotheken bieden nog geen (betaalde) bezorgdienst aan of hebben alleen een boekendienst die gericht is op senioren en mensen die slecht te been zijn. Enkele bibliotheken bieden al wel een betaalde bezorgdienst aan, zoals de bibliotheek Zuid-Kennemerland en de Bibliotheken Midden Fryslân. Mocht een bezorgdienst in de toekomst een overweging zijn, dan is het goed om te onderzoeken of er binnen de groep 16-35 jaar eventueel ook interesse voor is en wat de ervaringen zijn van de bibliotheken die dit reeds aanbieden.

2. HOE ZIET HET LOKALE BIBLIOTHEEKBESTEL ER MOMENTEEL UIT: SPREIDING VAN BIBLIOTHEEKVESTIGINGEN

2.1 Afstand van inwoners tot een bibliotheekvestiging

Wat is de gemiddelde afstand van een inwoner in het verzorgingsgebied tot de bibliotheek?³ Uit gegevens van het CBS blijkt dat die in 2013 1,8 kilometer was.

Daarnaast is de gemiddelde afstand ook te geven per regio en provincie, voor de grotere steden en hun agglomeraties en voor bepaalde COROP-regio's (een indeling van Nederland in 40 gebieden). Deze afstanden staan in de tabellen hieronder (voorbeelden van COROP-regio's in bijlage 2).

Wat opvalt is dat de afstand van de inwoners tot de bibliotheek in de provincies Zeeland en Flevoland het grootste is en het kleinste in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht (alle drie 1,5 km).

De afstand van inwoners van grote steden tot een bibliotheek is meestal lager dan gemiddeld.

Negatieve uitzonderingen hierop vormen 's Hertogenbosch, Arnhem en Apeldoorn. In 's Hertogenbosch zijn tussen 2009 en 2012 veel vestigingen in de stad gesloten en is meer ingezet op het onderwijs.

Afstand inw. -> OB (gemiddeld in km)	2009	2012	2012 t.o.v. 2009	2013	2013 t.o.v. 2009
Nederland	1,7	1,7	100,0%	1,8	105,9%
Noord-Nederland Gr., Fr., D.	2,2	2,0	90,9%	2,2	100,0%
Groningen	1,6	1,7	106,3%	1,7	106,3%
Friesland	2,6	2,1	80,8%	2,7	103,8%
Drente	2,3	2,3	100,0%	2,3	100,0%
Oost-Nederland O., Fl., Gld.	1,9	1,9	100,0%	2,0	105,3%
Overijssel	1,7	1,6	94,1%	1,6	94,1%
Flevoland	2,5	2,5	100,0%	2,5	100,0%
Gelderland	1,9	2,0	105,3%	2,1	110,5%
West-Nederland U., NH., ZH., Z.	1,5	1,5	100,0%	1,6	106,7%
Utrecht	1,5	1,4	93,3%	1,5	100,0%
Noord-Holland	1,5	1,5	100,0%	1,5	100,0%
Zuid-Holland	1,4	1,4	100,0%	1,5	107,1%
Zeeland	3,0	2,8	93,3%	2,9	96,7%
Zuid-Nederland NB., L.	1,6	1,7	106,3%	1,8	112,5%
Noord-Brabant	1,6	1,7	106,3%	1,7	106,3%
Limburg	1,7	1,6	94,1%	1,8	105,9%

Afstand tot de bibliotheek. Bron: CBS: Nabijheid voorzieningen; afstand locatie, regionale cijfers: Vrije tijd en cultuur: afstand tot bibliotheek

³ Onder 'bibliotheek' verstaat het CBS in dit geval hoofdvestigingen, vestigingen en servicepunten. Miniservicepunten, zelfbedieningsbibliotheken en bibliobussen zijn hier niet meegenomen. Voor de beschrijving van de verschillende vormen van bibliotheekvestigingen, zie paragraaf 1.2

Grote(re) steden en hun agglomeraties (grootstedelijke Agglomeratie CBS (GA))	2009	2012	2012 t.o.v. 2009 bij verschillen	2013	2013 t.o.v. 2009 bij verschillen
Amsterdam	1,2	1,2		1,2	
A'dam GA ⁴	1,3	1,3		1,3	
Haarlem	1,2	1,2		1,2	
Haarlem GA	1,2	1,2		1,3	
Rotterdam	1,1	1,2	109,1%	1,4	127,3%
R'dam GA	1,2	1,4	116,7%	1,5	125,0%
Dordrecht	1,4	1,4		1,3	
Dordrecht GA	1,3	1,3		1,4	
Den Haag	1,0	1,0		1,2	
Den Haag GA	1,1	1,1		1,2	
Leiden	1,2	1,2		1,2	
Leiden GA	1,1	1,1		1,1	
Utrecht	1,1	1,1		1,1	
Utrecht GA	1,3	1,3		1,3	
Amersfoort	1,6	1,3	81,3%	1,3	81,3%
Amersfoort GA	1,6	1,3	81,3%	1,3	81,3%
Groningen	1,1	1,1		1,1	
Groningen GA	1,1	1,1		1,1	
Leeuwarden	2,0	1,6	80,0%	1,6	80,0%
Leeuwarden GA	2,0	1,6	80,0%	1,6	80,0%
Zwolle	2,1	1,5	71,4%	1,5	71,4%
Zwolle GA	2,1	1,5	71,4%	1,5	71,4%
Enschede	1,5	1,5		1,5	
Enschede GA	1,5	1,5		1,5	
Apeldoorn	1,9	2,0		2,0	
Apeldoorn GA	1,9	2,0		2,0	
Arnhem	2,2	2,2		2,2	
Arnhem GA	2,2	2,2		2,2	
Nijmegen	1,1	1,6	145,5%	1,6	145,5%
Nijmegen GA	1,1	1,6	145,5%	1,6	145,5%
Breda	1,2	1,2		1,2	
Breda GA	1,2	1,2		1,2	
Tilburg	1,3	1,3		1,5	
Tilburg GA	1,3	1,3		1,5	
's Hertogenbosch	1,4	2,8	200,0%	2,8	200,0%
's Hertogenbosch GA	1,5	2,6	173,3%	2,6	173,3%
Eindhoven	1,2	1,4	116,7%	1,4	116,7%

⁴ GA = grootstedelijke Agglomeratie CBS. Volgens de CBS-definitie gaat het om gemeenten met aaneengesloten bebouwing per 'Grootstedelijke Agglomeratie'. Dordrecht GA gaat dan om: Dordrecht, 's-Gravendeel, Hardinxveld-Giessendam, Papendrecht, Sliedrecht, Zwijndrecht.

Eindhoven GA	1,3	1,5	115,4%	1,6	123,1%
Geleen/Sittard	1,6	1,5	93,8%	1,8	112,5%
Geleen/Sittard GA	1,5	1,5		1,6	
Heerlen	1,3	1,3		1,3	
Heerlen GA	1,2	1,3		1,3	
Maastricht	1,7	1,0	58,8%	1,0	58,8%
Maastricht GA	1,7	1,0	58,8%	1,0	58,8%

Afstand tot de bibliotheek in grote steden en hun agglomeraties. Bron: CBS: Nabijheid voorzieningen; afstand locatie, regionale cijfers: Vrije tijd en cultuur: afstand tot bibliotheek

2.2 Grootte verzorgingsgebied

Uit de basisgegevens van het CBS (zie paragraaf 1.1) blijkt dat de 160 basisbibliotheken (bibliotheekorganisaties) in Nederland gemiddeld 2,55 gemeenten bedienen.

Een basisbibliotheek had in 2013 gemiddeld een verzorgingsgebied van 104.863 inwoners.

Een vestiging (inclusief servicepunten) had in 2013 gemiddeld een verzorgingsgebied van 16.211 inwoners.

In G!DS en het jaarboek openbare Bibliotheken 2014 staat per bibliotheek vermeld hoeveel inwoners er in het verzorgingsgebied wonen en hoeveel vestigingen en servicepunten de bibliotheek heeft (oktober 2013). Zoals te verwachten hebben bibliotheken met een groot verzorgingsgebied ook de meeste vestigingen. De meeste bibliotheken hebben 1 tot 7 vestigingen en een verzorgingsgebied van 20.000 tot 200.000 inwoners.

De bibliotheken met het grootste verzorgingsgebied zijn:

Bibliotheek	Verzorgingsgebied	Aantal vestigingen	Aantal punten
Stichting Openbare Bibliotheken Amsterdam	818.717	27	0
Bibliotheek Rotterdam	610.000	16	0
De Bibliotheek AanZet	515.558	24	5
Dienst Openbare Bibliotheek Den Haag	501.000	13	6

De bibliotheken met de kleinste verzorgingsgebieden zijn:

Bibliotheek	Verzorgingsgebied	Aantal vestigingen	Aantal punten
Stichting Openbare Bibliotheek Scherpenzeel	9.635	1	0
Stichting Openbare Bibliotheek Gulpen-Wittern	14.496	1	0
Stichting Openbare Bibliotheek Nuth	15.644	3	0
Stichting Openbare Bibliotheek Staphorst	16.228	3	0

Het gehele overzicht staat in bijlage 3.

3. HOE ZIET HET LOKALE BIBLIOTHEEKBESTEL ER MOMENTEEL UIT: COMMERCIELE AANBIEDERS

3.1 Commerciële partijen

We onderscheiden 2 commerciële aanbieders, die zelf de gemeenten benaderen om (een deel van) het (fysieke) bibliotheekwerk over te nemen: Karmac en Questum. Deze worden hieronder beschreven.⁵ Ook wordt het level playing field, waar de VOB naar streeft, kort behandeld.

▪ Karmac

De firma Karmac voert openbaar bibliotheekwerk uit met een aantal bibliobussen en in enkele vestigingen. (website: <http://www.karmac.nl/kbs>)

Karmac biedt diensten aan op het gebied van archiefverzorging, bibliotheekwerk en digitalisering voor overheid en bedrijven.

Het onderdeel Karmac Bibliotheek Services rijdt met 2 bibliobussen in 8 gemeenten en heeft daar 26 bibliobushaltes. Daarnaast is zij actief in 2 gemeenten met in totaal 5 vaste vestigingen.

Uitgangspunt

Volgens directeur Theo Doreleijers biedt Karmac als commerciële partij bibliotheekwerk aan voor de prijs die de gemeente wil betalen. Karmac levert dan de diensten die voor dat bedrag mogelijk zijn. Als dat uitsluitend het uitlenen van boeken is, dan is dat voor hem geen probleem. Boeken uitlenen is volgens hem de core business van de bibliotheek. Als de gemeente educatieve diensten wil, dan kan dat, indien het bedrag dat de gemeente biedt hoog genoeg is. De openbare bibliotheek gaat uit van het eigen aanbod, zo zegt Doreleijers.

OB'en leveren bibliotheekwerk op alle 5 in de bibliotheekwet genoemde functies en leveren kwalitatief bibliotheekwerk, zodat ze voldoen aan de afspraken voor professioneel bibliotheekwerk (certificering).

Karmac benadert gemeenten proactief met het aanbod dat de gemeente (veel) goedkoper uit kan voor 'het bibliotheekwerk' indien zij met Karmac in zee gaat. Het bedrijf werkt met enkele professionals, die goedkope krachten en veel vrijwilligers aansturen.

Plaatsen

Het bibliobuswerk wordt veelal uitgevoerd op verzoek van openbare bibliotheken. Sinds de provincies NH en ZH de subsidie op het bibliobuswerk beëindigd hebben, werden de bestaande bibliobussen te duur voor de gemeenten. ProBiblio heeft daarom besloten in 2009 te stoppen met haar bibliobussen (er werden 61 standplaatsen bediend). Karmac heeft daarna de gemeenten aangeboden het bibliobuswerk flink goedkoper uit te voeren.

Karmac verzorgt met 2 bibliobussen in 8 gemeenten in Noord-Holland en Zuid-Holland op 26 halteplaatsen een bibliobusstop. In NH zijn er 7 haltes in 1 gemeente (Zeevang). In ZH zijn er 19 haltes in 7 gemeenten (Alphen a/d Rijn; Bergambacht; Bodegraven-Reeuwijk; Kaag en Braassem; Noordwijkerhout; Vlist; Zuidplas). In Bibliotheekblad 2014 -8 geven ze aan in 2015 ook in de gemeente Giessenlanden een bibliobus in te gaan zetten.

Karmac verzorgt sinds 2014 ook bibliotheekwerk in vaste vestigingen. Dat gebeurt in Waterland (provincie NH) met 4 vestigingen en in Buren (provincie Gelderland) met 1 vesting. Het bibliotheekwerk door Karmac is in plaats gekomen van vestigingen van openbare bibliotheken.

In de zomer van 2014 zijn twee vestigingen van Karmac in de gemeente Waterland bezocht door de Mystery Guest van Bibliotheekblad. Een verslag hiervan staat in Bibliotheekblad 2014 -8.

⁵ Commerciële aanbieders op andere gebieden komen hier niet aan de orde, zoals aanbieders op het gebied van digitale content, leesbevordering, activiteiten etc.

▪ Questum

Het bedrijf Questum 'Taal, media & educatie' voert zelf openbaar bibliotheekwerk uit en biedt adviezen aan gemeenten om het bibliotheekwerk goedkoper uit te voeren. (website: <http://questum.nl>) Questum acquireert met als uitgangspunt dat de nieuwe Bibliotheekwet de gemeente nieuwe mogelijkheden biedt om verantwoord te bezuinigen. Tevens stelt ze dat Questum bibliotheekwerk in "meer eigentijdse vormen" aanbiedt. Eigenaar en mededirecteur is Thijs Kuipers, voormalig bibliotheekdirecteur van de OB Eindhoven en BiblioPlus (was Boxmeer).

Questum biedt de gemeenten aan om voor de basisscholen schoolbibliotheken in te richten, biedt educatie, mediawijsheid en taal- leesbevordering aan en levert ook 'bibliotheekwerk' voor volwassenen. Questum biedt dat werk aan voor een bedrag dat tientallen procenten lager ligt dan het huidige subsidiebedrag. Overigens heeft controle van de berekeningen van Questum door de Rijnbrinkgroep laten zien dat het bedrijf in een aantal gevallen zelfs duurder is dan wanneer de bibliotheek het werk uitvoert (zie ook <http://www.debibliotheken.nl/belangenbehartiging/positioneren-bieb/concurrentievermogen>). De aantrekkingskracht van Questum is dat zij de branche door en door kent en werkt met professionals.

Questum zet sterk in op het educatieve aanbod. Het traditionele bibliotheekwerk, zoals het uitlenen van boeken is – zo stelt Questum- achterhaald. De uitleenkosten van boeken zijn volgens Kuipers 'gigantisch' en 'ontoelaatbaar'. Volgens hem kunnen 'de mensen' tegenwoordig heel goed hun weg vinden op het internet en is een bibliotheek die mensen op weg helpt daarom niet meer nodig. Op haar website geeft Questum een aantal voorbeelden van informatieve mogelijkheden op het internet.

Waar bibliotheken aan de gemeenten een totaalpakket aan diensten bieden, werkt Questum met modules. De gemeente kan uit het pakket die taken kiezen die hij wil. Daardoor kan het bedrijf lager offrenen dan de bibliotheek. Questum werkt voor de uitvoering met een netwerk van adviseurs die los inzetbaar zijn.

Plaatsen

Questum is vooral actief in Brabant, haar thuisbasis. Het heeft voor de gemeenten Someren en Deurne een plan voor het bibliotheekwerk mogen maken. Maar het probeert ook elders voet aan de grond te krijgen.

Level playing field

De komst van commerciële partijen heeft bij sommige bibliotheken geleid tot onrust. De VOB heeft als reactie op deze ontwikkeling aangegeven te streven naar een level playing field in de branche openbare bibliotheken, zodat alle bibliotheekwerk leverende partijen gehouden zijn aan criteria en spelregels die bibliotheekdiensten tot openbaar bibliotheekwerk maken. Met binnen de branche gemaakte collectieve afspraken. Dit level playing field bestaat onder ander uit:

- Toepassen van de cao openbare bibliotheken voor betaalde arbeid. De cao openbare bibliotheken is algemeen verbindend verklaard.
- Afdracht van leenvergoeding zoals overeengekomen binnen de Stichting Onderhandelingen Leenvergoedingen. Voor commerciële partijen geldt toepassing van het 'verhuurrecht'.
- Participeren in het bibliotheekstelsel. Zoals bijvoorbeeld interbibliothecair leenverkeer (IBL).
- En nog andere zaken.

Het VOB bureau werkt een plan uit over hoe level playing field ingezet kan worden binnen de branche. Daarnaast ondersteunen zij bibliotheken (met bijvoorbeeld workshops en tips over onderhandelen met de gemeente) bij het omgaan met concurrerende organisaties. Meer informatie is te vinden op <http://www.debibliotheken.nl/de-branche/stelsel/nieuwe-toetreders/>

Samenvatting commerciële aanbieders:

Aan de ene kant van het spectrum zit Karmac, dat probeert een steeds groter deel van de bibliotheekmarkt te veroveren met sobere en goedkopere diensten, een soort prijsvechter. Aan de andere kant zit Questum dat probeert met educatieproducten de markt te veroveren. Ze gebruikt goed

geschoold (los) personeel en biedt inhoudelijk educatief werk aan. Waar Karmac zich bijna helemaal richt op het uitlenen van boeken, biedt Questum de gemeente aan bibliotheekwerk te leveren met voornamelijk educatieve diensten.

Beide bedrijven benaderen de gemeenten met het verhaal dat zij 'het bibliotheekwerk' beter en vooral goedkoper kunnen uitvoeren.

Bibliotheken voorzien dat er met de komst van commerciële spelers een aanbiddingenstrijd komt, zoals die zich eerder in de zorg zich heeft voorgedaan. Veelal worden keuzes gemaakt waarbij de laagste aanbieder het werk wordt gegund. De kwaliteit van het werk geldt dan niet als belangrijkste weegfactor. De VOB ondersteunt bibliotheken bij het omgaan met deze nieuwe situatie en streeft naar een level playing field.

4. ONTWIKKELINGEN IN HET LOKALE BIBLIOTHEEKBESTEL

4.1 Maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen

Een aantal maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen hebben gevolgen gehad voor het huidige en toekomstige lokale stelsel van bibliotheken. Deze zijn door het SIOB zelf verwerkt in publicaties en samengevat in diverse onderdelen van de BibliotheekMonitor. Ook is een deel beschreven in het *IFLA Trend Report: riding the waves or caught in the tide*. Daarom worden hier slechts enkele belangrijke ontwikkelingen kort genoemd.

Aantal bibliotheken bibliotheekorganisaties / basisbibliotheekvorming

Op de SIOB Bibliotheekmonitor is goed te zien hoe het aantal bibliotheken bibliotheekorganisaties zich heeft ontwikkeld gedurende een langere periode (1995-2013).

<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/aantal-bibliotheekorganisaties/item23>

Tot 2000 had bijna elke plaats een 'eigen' openbare bibliotheek; in 2000 waren er 508 zelfstandige bibliotheekorganisaties.

Een belangrijke aanleiding voor het afnemen van het aantal bibliotheekorganisaties is het rapport van de Raad voor de cultuur (RvC) (1998) met als vervolg het OCW rapport *Een open poort tot kennis* uit 2000, ook wel het rapport van de commissie Meijer genoemd. Daarin is aangegeven dat de schaalgrootte van de toenmalige bibliotheken te klein was om adequaat bibliotheekwerk te verzorgen. In 2001 is er het *Koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk* door de rijksoverheid, provincies (IPO) en gemeenten (VNG) afgesproken te sterven naar grotere verzorgingsgebieden voor openbare bibliotheken. De provincies hebben dat proces sterk gestimuleerd. Het in het rapport gegeven advies is opgevolgd, in 2014 zijn er 159 Basisbibliotheken.

Overigens is de rijksoverheid nog altijd bezig het aantal gemeenten terug te brengen. Ook daarin speelt de schaalgrootte een rol.

Bezuinigingen

De belangrijkste oorzaak van de afname van het aantal vestigingen en het verlagen van het serviceniveau van kleine vestigingen, is de bezuiniging van de rijksoverheid op het gemeentefonds. De gemeenten vertalen die verlaging in de gemeentesubsidies. Bibliotheken vormen een grote post binnen de uitgaven voor cultuur van de gemeenten. Zie hiervoor het rapport van Johanna Kasperkovitz, *Tussenbalans: de bibliotheeksector in 2012. Gemeentelijke bezuinigingen in de periode 2010-2014, effecten en vooruitblik*. <http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/bezuinigingen/item33>

De subsidie voor het bibliotheekwerk per inwoner is steeds meer afgenomen.

Leden en uitleningen

Het aantal leden van de bibliotheken neemt ook al een aantal jaren af, net als het aantal uitleningen door die leden (leden: <http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/leden-en-niet-leden/lidmaatschap-van-bibliotheken/item40> en uitleningen:

<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/gebruik-en-bezoek/uitleningen-boeken-in-historisch-perspectief/item143>).

Daardoor zijn bibliotheken hun collecties gaan verkleinen. De reden voor het minder lenen is de gewijzigde tijdsbesteding en het toegenomen gebruik van internet als bron van informatie. Overigens brengen uitgeverij ook minder titels op de markt, vanwege dezelfde reden.

Digitalisering

- **E-books**

Het aanbod van Nederlandstalige e-books is nog lang niet zo groot als het aanbod in Engelstalige landen. Bibliotheken willen een grotere rol spelen bij het beschikbaar stellen van titels in e-bookvorm, maar worden daarin gehinderd door uitgeverij en het ontbreken van een de facto standaard format van E-readers. Uitgeverij zijn terughoudend in hun aanbod voor e-

books vanwege het gevaar van gratis verspreiding d.m.v. illegale kopieën op het internet, zoals zich bij de muziekindustrie heeft voorgedaan. Een aantal uitgeverij wil niet dat bibliotheken e-books gaan aanbieden, zij doen dat in eigen beheer, zoals bijvoorbeeld Elly's choice. De opkomst van e-books kan voor de bibliotheken zowel kansen als bedreigingen inhouden. Met name de grote hoeveelheid illegale e-books die 'gedeeld' worden op internet, maken de geringe hoeveelheid legale e-books die je via de bibliotheek kunt lezen minder aantrekkelijk. Als de digitale bibliotheek van BNL een aparte bibliotheek wordt, los van in plaats van onderdeel van de fysieke bibliotheek, heeft dat ook gevolgen voor de aantrekkelijkheid van de vestigingen.

- **Digitaal informatieaanbod**

Het informatieaanbod op het internet is groot. Dat (veelal) gratis aanbod is een concurrent voor de bibliotheek. Vroeger was de bibliotheek dé logische plaats waar je informatie ging zoeken, nu is het één van de logische plaatsen. De internet informatie (overload) biedt bibliotheken ook kansen als het gaat om mediawijsheid, duiding en hulp bij het zoeken van de juiste informatie.

- **Digitaal audiovisueel aanbod** (films, muziek)

Het media-aanbod via platforms als Spotify en Netflix is concurrerend met het aanbod van de bibliotheek en kan ook een bedreiging vormen. Het bibliotheeklidmaatschap is overigens flink goedkoper voor iemand die elke maand ongeveer € 10 betaalt voor Netflix, € 10 voor Spotify en € 10 voor Kindle unlimited. Voor mensen die alleen in film of muziek of e-books geïnteresseerd zijn, speelt het goedkopere abonnement van de bibliotheek mogelijk minder. Duidelijk is dat de uitleenfunctie langzaam minder belangrijk wordt. Dat biedt bibliotheken ook kansen voor het oppakken van andere functies, die in het wetsvoorstel zijn genoemd (zie hieronder).

Onderwijs

Het aantal jeugdleden van bibliotheken ligt (door het gratis lidmaatschap) vrij hoog. Het bibliotheekgebruik door deze doelgroep nam wel af. Onder andere Kees Hamann (OB Vlissingen) heeft sterk gepromoot om niet langer de leerlingen te vragen naar de bibliotheek(centrale) toe te komen. De bibliotheek zou beter de leerlingen daar kunnen opzoeken, waar zij zelf komen: de scholen. Een gevolg is dat de jeugdcollectie van de centrale flink kleiner moet worden, maar ook dat deze collectie wel intensiever wordt gebruikt in het onderwijs. Waardoor de jeugd beter kennis maakt met de mogelijkheden van de bibliotheek en het boek. Landelijke formats voor bibliotheken en onderwijs als Biebsearch en de Bibliotheek op School (dBos) ondersteunen bibliotheken in hun contacten met het onderwijs.

Sociaal domein

Lokale overheden zijn druk bezig met de overheveling van de taken op het gebied van de drie decentralisatieoperaties (zorg, werk & inkomen en jeugdzorg) door het rijk. Bibliotheken kunnen een rol spelen, samen met de gemeente en andere instellingen op het gebied van het sociaal domein in deze drie decentralisatieoperaties. Informatievoorziening, gezamenlijke huisvesting en/of gezamenlijke projecten behoren tot de mogelijkheden. Bibliotheken kunnen een ondersteunende rol spelen. Zie ook <http://www.biscutrecht.nl/fotoverslag-conferentie-decentralisatie-sociaal-domein-en-de-bibliotheek>

Samenwerking met culturele instellingen

Een aantal bibliotheken werken al lang samen met culturele instellingen, soms vormen zij samen een organisatie, zoals CODA in Apeldoorn, de Kulturhus bibliotheken of BplusC in Leiden. In veel meer plaatsen pakken bibliotheken zo'n samenwerking of integratie op (bijvoorbeeld bibliotheek Eemland of Haarlemmermeer). Of zouden zo'n samenwerking kunnen gaan oppakken. Dat heeft gevolgen voor de beleving van de bibliotheek door de klant, maar ook voor de huisvesting. Een bezuiniging kan een aanleiding zijn te gaan zoeken naar voordeligere gezamenlijke huisvesting. Archieven, erfgoed-instellingen, theaters en muziekscholen zijn veel gezochte partners.

Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen

De in 2014 door de 2^e kamer aangenomen Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen regelt de 5 taken die bibliotheken op zich moeten nemen, mede op advies van de Raad voor Cultuur (RvC) en het rapport van de commissie Cohen *'Bibliotheek van de toekomst: Knooppunt voor kennis, contact en cultuur'*. http://www.sioob.nl/media/documents/SIOB_boek_1-5_22_01.pdf

De 5 functies zijn:

- het ter beschikking stellen van kennis en informatie
- het bieden van mogelijkheden voor ontwikkeling en educatie
- het stimuleren van leesbevordering en kennismaking met literatuur
- het laten kennis maken met kunst en cultuur
- het organiseren van ontmoeting en debat

De wet (die nog door de 1^e kamer moet worden goedgekeurd) bevat geen verplichting voor gemeenten om bibliotheken te ondersteunen.

Verder regelt de wet dat de KB per 1-1-2015 de zorg draagt voor de stelselbewaking en de coördinatie van de openbare bibliotheken.

4.2 Ontwikkeling aantal basisbibliotheken, vestigingen en servicepunten

Uit de gegevens van het CBS (zie ook paragraaf 1.1) blijkt dat het aantal basisbibliotheken tussen 2009 en 2013 geleidelijk is afgenomen. In 2009 waren er nog 171 basisbibliotheken; in 2013 zijn dat er nog 160.

In de gegevens van G!DS (zie ook paragraaf 1.2) zien we hetzelfde beeld: het aantal (hoofd)vestigingen is tussen 2012 en 2014 gedaald van 982 naar 829.

Het aantal miniservicepunten, steunpunten onderwijs/zorg en afhaalpunten is juist gestegen tussen 2012 en 2014 van 232 naar 319.

Hoe ziet de toename van het aantal *andere* dan de reguliere vormen van vestigingen er over de afgelopen jaren uit?

Als alleen centrale vestigingen en grote en kleine vestigingen als reguliere vormen worden gezien, is het antwoord op deze vraag als volgt:

- Sterke toename van Servicepunten, m.n. "algemene" servicepunten en in enkele gevallen "bijzondere" servicepunten als Plug-in bibliotheek, de Bibliotheek *op het station* en de Bibliotheek *AntiKraak*
- Sterke toename van Steunpunten Onderwijs (m.n. Bibliotheken *op school*)
- Sterke toename van bibliotheken die huisvesting delen met (een) andere voorziening(en)
- Toename van Ophaal- en inleverpunten

Binnen de bibliotheekbranche zien we dan ook de volgende ontwikkelingen:

- Vestigingen en (mobiele) servicepunten sluiten
- Vestigingen worden afgeschaald o.a. naar servicepunt (kleinere ruimte, kleinere collectie, minder personeel, minder openingsuren, beperking doelgroepen tot jeugd en soms minder mobiele volwassenen)
- Vestigingen worden afgeschaald o.a. naar servicepunt (kleinere ruimte, kleinere collectie, minder personeel, beperking doelgroepen tot jeugd en soms minder mobiele volwassenen), maar met *meer* openingsuren o.b.v. zelfbediening
- Na sluiting dorps- en wijkvestigingen worden door een groep burgers nieuwe vestigingen geopend of de bestaande vestigingen worden overgenomen
- Stadscentrales, vestigingen en servicepunten gaan – vaak i.c.m. afschaling – samen- of inwonen
- Stadscentrales worden belangrijker als "paradepaardjes": de bibliotheek – eigenstandig of als onderdeel van een combinatie van enkele openbare voorzieningen – als min of meer iconisch gebouw dat het vestigingsgebied nieuw elan moet geven

- Inzet alternatief personeel: gehandicapten (dagbesteding), mensen via sociale werkvoorziening, vrijwilligers, schoolkinderen (bijvoorbeeld openbare servicepunten in scholen die door kinderen van de buurtschool worden gerund, onder begeleiding van een bibliotheekmedewerker)
- Bibliotheken *op school* worden geopend, al dan niet ter vervanging van wijk- of dorpsvestiging/servicepunt

Wat zijn de ontwikkelingen die hebben geleid tot het sluiten of afschalen van vestigingen?

Een combinatie van de volgende factoren heeft geleid tot de belangrijkste ontwikkeling, het sluiten of afschalen van vestigingen:

- Bezuinigingen
- Afnemende rendabiliteit van vestigingen en (mobiele) servicepunten door teruglopend aantal leden en uitleningen
- Andere kijk op invulling maatschappelijke rol en dienstverlening door gemeente en/of bibliotheekorganisatie zelf, onder invloed van o.a. teruglopend aantal leden en uitleningen. Hierbij wordt van gemeentelijke zijde ook nog wel eens als argument gebruikt dat vanwege het bestaan van de digitale bibliotheek, fysieke voorzieningen niet meer nodig zijn of sterk verkleind kunnen worden

De keuze voor het verkleinen van een vestiging (al dan niet in combinatie met beperking van de doelgroep), het omzetten van een vestiging in een servicepunt mét verruiming van de openstelling of het omzetten van een vestiging in een servicepunt zonder verruiming of zelfs beperking van de openstelling is het gevolg van één of vaak meer van de bovengenoemde factoren. Welke van de drie opties daadwerkelijk wordt gekozen is afhankelijk van met name de volgende, zeer lokaal bepaalde factoren:

- hoogte van het te bezuinigen bedrag (in hoeverre resp. in welke mate is sluiting of afschaling nodig?)
- de mening van het gemeentebestuur en/of de lokale bibliotheek over (het belang van) de maatschappelijke rol en de dienstverlening van de bibliotheek (bijv. alleen een rol voor beperkt mobiele doelgroepen, de mate waarin de uitleenfunctie afgebouwd wordt en het belang dat wordt gehecht aan ruime openstelling)
- de mogelijkheid om openingsuren te verruimen (bijv. omdat medewerkers van een in- of samenwonende partner toezicht houden op een opengestelde bibliotheek terwijl daar geen bibliotheekpersoneel is).
- de beschikbaarheid van gewenste huisvesting

4.3 Hoe kunnen bibliotheken omgaan met bezuinigingen?

Hoe kunnen bibliotheken het beste omgaan met de bezuinigingen die op hen afkomen? Een Adviseur Spreiding en bereik zegt hierover het volgende:

Een duidelijke trend de afgelopen jaren is de afschaling en sluiting van vestigingen. Bibliotheken worden geconfronteerd met zware gemeentelijke bezuinigingen. De kaasschaafmethode is zo goed als uitgewerkt en vaak rest er niets anders dan een keuze voor al of niet sluiten van vestigingen. Een vestiging schrappen is een mogelijkheid, een kostenbesparend alternatief bedenken voor een gesloten vestiging is een andere mogelijkheid.

De bibliotheek wordt in veel gevallen door de gemeente gedwongen om in een kort tijdsbestek een grote bezuiniging te realiseren. In een aantal gevallen wordt daardoor, zo blijkt uit onze inventarisatie, een verkeerde en snel gedane beslissing genomen. Daarnaast is opvallend dat een aantal bibliotheken van oplossingen die mislukken, niet precies kan aangeven, in ieder geval niet met cijfers, waarom zo'n initiatief mislukt is.

Regelmatig wordt vervolgens een andere oplossing bedacht. Wat ook opvalt is dat de bibliotheek soms zelf naar een oplossing zoekt zonder daarin samen te werken met lokale partners. De verwachting is dat de bezuinigingen nog enige jaren zullen aanhouden, dus visieontwikkeling is een voorwaarde om beter voorbereid een snelle maar ook doordachte beslissing te kunnen nemen. Vragen als waartoe ben ik op aard, wat is mijn corebusiness, op welke doelgroepen richt ik mijn focus, op grond van welke argumenten, wat is het gemeentelijk beleid waar ik bij aan kan sluiten, hoe ziet mijn lokale netwerk eruit, wie zijn mijn partners, kunnen we gezamenlijk beleid ontwikkelen, ingegeven door gemeentelijke keuzes zijn hierbij de onderliggende basis voor te kiezen beleid.

Stappen

Op grond van de huidige ontwikkelingen is een aantal stappen te doorlopen om te komen tot verantwoorde keuzes b.v. bij bezuinigingen met of zonder sluitingen.

- I. *Keuze voor doelgroepen*
 1. Inventariseer de demografische opbouw van het werkgebied (aantallen).
 2. Stel je op de hoogte van het gemeentelijk beleid in deze. Welke doelgroepen zijn speerpunt bij de gemeente?
 3. Breng deze gegevens bij elkaar, bepaal de doelgroepen en breng het netwerk van deze doelgroepen in kaart.
 4. Leg contacten met het netwerk en onderzoek mogelijke samenwerking en wederzijdse verwachtingen.
 5. Betrek hierbij ook het liefst vanaf het begin de doelgroep(-en) zelf, b.v. in de vorm van klantenpanel en betrek hen bij de plannen.
 6. Schrijf als netwerk een gezamenlijk inhoudelijk (aanvals-)plan om voor te leggen aan de gemeente.
- II. *Keuze voor de locatie*
 1. Maak op grond van verkregen informatie uit I. (1 t/m 6) al of niet in overleg met de gemeente en het netwerk, een keuze voor de locatie. Demografie en doelgroep keuze zouden hierbij leidend moeten zijn.
 2. Omdat de gekozen vorm een kostenbesparend alternatief moet zijn voor een gesloten vestiging, ligt het voor de hand om te onderzoeken of samen gegaan kan worden met anderen. (b.v. uit gekozen doelgroep jeugd, senioren of b.v. gekozen netwerken cultuur of zorg). Inwonen ligt hierbij voor de hand, waarbij de zichtbaarheid van de bibliotheek niet uit het oog verloren mag worden.
 3. De locatie moet het liefst in de buurt van de gekozen doelgroep gezocht worden.
 4. De locatie zal in de praktijk flink in aantal m² teruggaan. Dit hoeft de aantrekkelijkheid op zich niet te verminderen (zie III).
- III. *Keuze voor de collectie*
 1. In samenspraak met het netwerk en de eindgebruikers zal de collectie worden samengesteld, fysiek en digitaal. De fysieke collectie zal ook vanuit kostenbesparende overwegingen in omvang kleiner zijn dan voorheen. De aantrekkelijkheid kan verhoogd worden door de manier van presenteren, b.v. op basis van retailtechnieken, en het betrekken van de klant (netwerk en eindgebruikers) bij het product, b.v. volgens de aanpak van de Bibliotheek van 100 talenten, het bedenken van (leesbevorderings) activiteiten samen met het netwerk (kruisbestuiving) en de eindgebruikers etc.
 2. De aanzienlijk kleinere collectie zal dynamisch en aantrekkelijk gehouden moeten worden door een wissel- of routingsysteem.
 3. Door de klant te betrekken bij het product wordt meer commitment verkregen.
 4. Door de klant te betrekken bij het product en de bibliotheek integraal onderdeel te laten zijn van een groter geheel (school, cultureel centrum, e.d.) zal intensiever gebruik gemaakt worden van de fysieke en digitale mogelijkheden van de beschikbare informatie met de bibliotheek als gids.

Samenvatting omgaan met bezuinigingen

Door goed na te denken over de rol die de bibliotheek wil spelen in het gehele krachtenveld, rekening houdend met de financiële mogelijkheden van de gemeente, door te komen met een betaalbaar alternatief -gericht op de gekozen doelstellingen en doelgroepen- kunnen we het vertrouwen van de

gemeente herwinnen. Dit is belangrijk bij het maken van verantwoorde keuzes die kans van slagen hebben zodat we de toekomst op een positieve manier tegemoet kunnen treden.

Daarbij zal de bibliotheek er niet aan kunnen ontkomen om op korte termijn met een gedifferentieerd aanbod te komen, gebaseerd op de (financiële) mogelijkheden van de gemeente en hiermee de concurrentie met andere, nieuwe aanbieders aan te gaan.

Kwaliteit is ontegenzeggelijk aanwezig, maar het gaat ook om het maken van voor de gemeente betaalbare keuzes.

4.4 Ontwikkelingen in de komende twee à drie jaar

Op basis van de gesignaleerde ontwikkelingen in deze rapportage en de inschatting van de specialisten van ProBiblio, is op het gebied van de lokale fysieke infrastructuur in de komende jaren het volgende te verwachten:

- Verdere *sterke* toename aantal sluitingen van vestigingen en servicepunten
- Verdere *sterke* toename van het aantal afgeschaalde vestigingen en afgeschaalde servicepunten
- Verdere *sterke* toename aantal Bibliotheken *op school*
- Verdere toename van focus op stadscentrales als “paradepaard”
- Verdere toename aantal bibliotheekvestigingen dat huisvesting deelt met (een) andere voorziening(en)
- Verdere *beperkte* toename aantal bibliotheken geëxploiteerd door burgers of commerciële partijen zoals Karmac
- Verdere *beperkte* toename van het aantal “bijzondere” vestigingsvarianten (vestigingen die afwijken van de standaardvorm van vestigingen en servicepunten zoals bibliotheken op het station, plug-in bibliotheken of anti-kraakbibliotheken)

BRONNENLIJST

Stukken:

- Bibliotheekblad (2014) *Mystery guest. Karmac Bibliotheek in Waterland: eenvoudige inrichting, mager aanbod*. In: Bibliotheekblad 2014 – 8, p 30-34
- Brink, C. van den en M. Zeedijk (2014) *Commerciële aanbieders in bibliotheekland: verrijking of verarming?* In: Bibliotheekblad 2014 – 8, p 24-29
- Commissie Cohen (2014) *'Bibliotheek van de toekomst: Knooppunt voor kennis, contact en cultuur'* (<http://www.siob.nl/media/documents/Bibliotheek-van-de-toekomst-Brochure-SIOB-2.PDF>)
- Duo onderwijsonderzoek (2013), *Samenwerking Bibliotheken en Basisscholen* (<http://www.siob.nl/kennisbank/documenten/samenwerking-bibliotheken-en-basisscholen/item1460>)
- Expertisecentrum Kwaliteitszorg en afdeling Onderzoek Cubiss (2008) *De Nieuwe Afnemer (DNA) van de bibliotheek* (<http://www.cubiss.nl/publicaties/de-nieuwe-afnemer-dna-van-de-bibliotheek>)
- IFLA (2013) *IFLA Trend Report: riding the waves or caught in the tide* (<http://trends.ifla.org/>)
- Kasperkovitz, Johanna (2012) *Tussenbalans: de bibliotheeksector in 2012. Gemeentelijke bezuinigingen in de periode 2010-2014, effecten en vooruitblik*. (<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/bezuinigingen/item33>)
- Kunst van Lezen (2014) *Infographic dBos*
- NBD Biblion (2014) *Jaarboek Openbare Bibliotheken 2014*
- ProBiblio (2013) *BiebPanel meting 2013-3 De Toekomst van de bibliotheek*
- ProBiblio (2014) *BiebPanel meting 2014-1 Tarieven en leenvoorwaarden*
- ProBiblio (2014) *De bibliotheek dichtbij: innovatie in kleinschalig bibliotheekwerk: aanbevelingen voor en voorbeelden van kostenefficiënte vernieuwende bibliotheekvoorzieningen voor dorpen en stadswijken* (<http://www.probiblio.nl/producten-en-diensten/organisatie/bibliotheekformules/bibliotheekadvies-en-projectmanagement.html>)

Geraadpleegde websites:

- BibliotheekMonitor SIOB: <http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/spreiding-bibliotheken-over-het-land/item28>
- CBS Statline: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80305NED&D1=87&D2=0-4&D3=3-7&HDR=T,G2&STB=G1&VW=T>
- <http://www.karmac.nl/kbs/>
- <http://questum.nl/>
- <http://webbieb.nl/>
- <http://www.biscutrecht.nl/fotoverslag-conferentie-decentralisatie-sociaal-domein-en-de-bibliotheek>
- <https://sites.google.com/site/boekspotsv2/wat-is-boekspots>
- <http://www.debibliotheken.nl/belangenbehartiging/positioneren-bieb/concurrentievermogen/>
- <http://www.debibliotheken.nl/de-branche/stelsel/nieuwe-toetreders/>
- <http://www.decolumbus.nl>
- <http://www.biblioservicebus.nl>

Overig:

- G!DS database (Bnl)
- Gesprekken met enkele specialisten van ProBiblio
- Gegevens Landelijk Vakberaad Bibliobussen